

Radosław Krajniak
(Toruń)

*Torunianie w składzie kapituły katedralnej
w Chełmży do 1466 roku*

*

Toruń jako jeden z największych ośrodków miejskich w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach był istotnym centrum rekrutacji sporej grupy duchowieństwa kapitulnego. Ponad dwudziestu księży pochodzących z tego miasta objęło kanonie w kapitule warmińskiej¹. Torunianie obecni byli także w składach krzyżackich kapituł katedralnych, co potwierdzają badania zarówno Mario Glauerta dla kapituły pomezkańskiej, jak i Radosława Biskupa dla kapituły sambijskiej. Pierwszy z nich ustalił 4 kanoników², natomiast badania drugiego wskazują na 7 duchownych krzyżackich pochodzących z Torunia³.

Podobnych ustaleń brakuje jednak dla kapituły chełmińskiej. Badania społeczne nad tą korporacją pozostają bowiem wciąż na etapie niedoskonałych studiów nad tą tematyką Alfonsa Mańkowskiego sprzed niemal wieku⁴. Trudno również uznać, wydany kilkadziesiąt lat później, krótki ar-

¹ K. Mikulski, *Mieszczanie toruńscy w kapitule warmińskiej i chełmińskiej*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesnonowożytnej*, red. A. Radziwiński, Toruń 2000, s. 108–111.

² M. Glauert, *Das Domkapitel von Pomesanien (1284–1527)*, Toruń 2003, s. 277.

³ R. Biskup, *Das Domkapitel von Samland (1285–1525)*, Toruń 2007, s. 286–287.

⁴ A. Mańkowski, *Prałaci i kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasów*, „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” (dalej: RTNT) 1926, R. 33, s. 1–109 oraz 1927, R. 34, s. 285–424.

tykuł Karola Górskiego, podsumowujący *de facto* ustalenia Mańkowskiego, za wnoszący wiele do poznania społecznego charakteru kapituły⁵. Niewielką wartość dla tego okresu mają również ustalenia Krzysztofa Mikulskiego zawarte w artykule poświęconym mieszczanom toruńskim w kapitule warmińskiej i chełmińskiej⁶. Dla okresu krzyżackiego wymienił on zaledwie 5 kano-ników rekrutujących się z tego miasta⁷. Sam badacz, słusznie określając okres krzyżacki kapituły jako słabo rozpoznany, pozostawił go „ze względu na niewielkie możliwości identyfikacji osób [...] poza zasięgiem bardziej wnikliwej obserwacji”⁸. Poza tym ustalenia Mikulskiego dotyczyły głównie czasu po 1466 r., a więc po krzyżackim okresie dziejów tej instytucji.

Zdecydowanie lepiej opracowane wydają się zagadnienia prawno-ustrojowe. Po przestarzałej już nieco pracy Johannesesa Hoelge⁹ wątki związane z początkami kapituły, a także z jej organizacją w szeregu publikacji zaprezentował głównie Andrzej Radziwiński¹⁰.

⁵ K. Górski, *Kapituła chełmińska w czasach krzyżackich*, [w:] *Studia i szkice z dziejów państwa krzyżackiego*, Olsztyn 1986, s. 115–121; idem, *Das Kulmer Domkapitel in den Zeiten des Deutschen Ordens. Zur Bedeutung der Priester im Deutschen Orden*, [w:] *Die geistlichen Ritterorden Europas*, hrsg. von J. Fleckenstein und M. Hellmann, Sigmaringen 1980, s. 329–337.

⁶ K. Mikulski, *Mieszczanie*, s. 101–116.

⁷ Ibidem, s. 112.

⁸ Ibidem.

⁹ J. Hoelge, *Das Culmer Domkapitel zu Culmsee im Mittelalter. Ein Beitrag zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Domkapitel des Deutschordensstaates in Preussen*, „Mitteilungen der Literarischen Gesellschaft Masovia”, 1913, Bd. 18, s. 134–161; 1914, Bd. 19, s. 116–148.

¹⁰ Zob. *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, red. M. Biskup, R. Czaja, Warszawa 2008, głównie s. 143–176, 384–401, 420–436; A. Radziwiński, *Kościół w państwie zakonu krzyżackiego w Prusach 1243–1525. Organizacja – Uposażenie – ustawodawstwo – duchowieństwo – wierni*, Malbork 2006; idem, *Entstehung, Inkorporation und ursprüngliche Ausstattung des mittelalterlichen Domkapitels in Kulmsee*, [w:] *Die Domkapitel des Deutschen Ordens in Preußen und Livland*, hrsg. von R. Biskup, M. Glauert, Münster 2004, s. 33–51; idem, *Powstanie i organizacja średniowiecznej kapituły katedralnej w Chełmży*, [w:] *Szkice regionalne. 1, Zapiski chełmińskie*, red. K. Wajda i D. Poliński, Toruń 2003, s. 51–80; idem, *Biskupstwa państwa krzyżackiego w Prusach XIII–XV w. Z dziejów organizacji kościelnej i duchowieństwa*, Toruń 1999, ss. 177, tu s. 28–57; idem, *Deutscher Orden und die Bischöfe und Domkapitel in Preussen*, [w:] *Ritterorden und Kirche. Ordines militares. Colloquia Torunensia Historica*, Bd. 9, hrsg. von Z. H. Nowak, Toruń 1997, s. 41–59; idem, *Z dziejów kształtowania i organizacji kapituł krzyżackich. Inkorporacje pruskich kapituł katedralnych do zakonu krzyżackiego*, [w:] *Zakon krzyżacki a społeczeństwo państwa w Prusach: zbiór studiów*, red. Z. H. Nowak, Toruń 1995, s. 123–135; idem, *Fundacja i inkorporacja kapituły katedralnej w Chełmży oraz załamanie się misji dominikańskiej w Prusach w poł. XIII w.*, „Zapiski Historyczne” (dalej: ZH) 1991, t. 56, z. 2–3, s. 7–24.

Kapituła chełmżyńska powołana w 1251 r. jako kapituła reguły augustiniańskiej¹¹, a od 1264 r. funkcjonująca jako krzyżacka¹², gdy inkorporacji uległ jej majątek i duchowni przyjęli nową regułę oraz krzyżacki habit, odgrywała istotną rolę w życiu średniowiecznej diecezji chełmińskiej. Jej członkowie mogli wybierać biskupów oraz w wielu sprawach wyrażali zgodę na jego poczynania. Ich rola wzrastała zwłaszcza po śmierci biskupa, gdyż do wyboru kolejnego zwierzchnika sami zarządzali diecezją. Posiadali ponadto własną pieczęć oraz prowadzili wspólne życie, które zachowało się zapewne do XV w., kiedy to różnorakie zniszczenia doprowadziły do zubożenia całego biskupstwa, w tym do zniszczenia dotychczasowego wspólnego miejsca zamieszkania kanoników.

Prowadzone od kilku lat przez piszącego te słowa badania nad składem osobowym kapituły katedralnej w Chełmży doprowadziły do ustalenia 108 członków kapituły obecnych w latach 1255 (pojawienie się pierwszego kanonika)–1461 (ostatni uchwytny źródłowo kanonik kapituły reguły krzyżackiej)¹³. W porównaniu z innymi ośrodkami miejskimi spory odsetek z tej liczby stanowili duchowni pochodzący z Torunia¹⁴.

Podkreślenia wymaga dość oczywisty fakt, że nie istnieje możliwość ustalenia miejsca pochodzenia dla duchownych znanych tylko z imienia, a takich w analizowanym okresie w kapitule chełmżyńskiej było 41. Pewną trudność powodują również popularne nazwiska odnotowywane w różnych ośrodkach miejskich. W państwie zakonu krzyżackiego w Prusach taki problem mamy np. z nazwiskami: Goldberg, Tiergart czy Tannenberg. Pewne ryzyko wiąże się również z duchownymi wymienionymi w źródłach w formie np. Nikolaus von Tuchel czy Johann von Thorn. Mimo iż nazwiska odmiejskowe informują nas o pochodzeniu geograficznym kanonika, to nie należy jednak zapominać, że określenie to nie musi wcale informować

¹¹ Zob. *Urkundenbuch des Bisthms Culm* (dalej: UBC), bearb. von C. P. Woelky, Bd. 1, Danzig 1885, nr 29.

¹² Ibidem, nr 71–72.

¹³ Piszący te słowa jest autorem pracy magisterskiej pt. „Skład osobowy kapituły katedralnej w Chełmży 1251–1466”, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Radziwińskiego w Zakładzie Historii Kościoła UMK, oraz kilku pozycji, w których prezentował już materiał dotyczący członków kapituły w Chełmży, zob. głównie: R. Krajniak, *Prepozyci krzyżackiej kapituły katedralnej w Chełmży w latach 1266–1457*, ZH, 2010, t. 75, z. 3, s. 7–37, idem, *Kilka uwag o wykazach oficjalów i otoczeniu biskupów pruskich w średniowieczu na marginesie pracy Marca Jarzebowskiego*, ZH 2010, t. 75, z. 3, s. 131–142.

¹⁴ Toruń rozumiemy w tym artykule zarówno jako Stare, jak i Nowe Miasto.

o miejscu urodzenia danej osoby, a jedynie wskazywać miejsce jego ostatniego pobytu, związanego na przykład z posiadaniem tam jakiegoś beneficjum kościelnego. Zgodzić się należy zatem ze stwierdzeniem R. Biskupa, że pochodzenia geograficzne należy rozumieć dwojako: po pierwsze jako miejsce urodzenia, a po drugie jako miejsce, w którym kanonik był poświadczony przed wstąpieniem w szeregi kapituły¹⁵.

Tym sposobem pochodzenie geograficzne udało się ustalić dla 55 duchownych krzyżackich, a więc dla ponad połowy spośród wszystkich znanych kanoników chełmińskich. Najwięcej spośród nich pochodziło z diecezji chełmińskiej, wewnątrz której z kolei, jako ośrodek rekrutacji, zdecydowanie dominował Toruń, z którego pochodzić miało aż 12 członków kapituły¹⁶. Właśnie ta grupa duchownych stanie się przedmiotem dalszych rozważań.

Duchowni krzyżacy pochodzący z Torunia pojawiają się w źródłach jako kanonicy chełmińscy na przestrzeni niecałych dwustu lat, od 1275 do 1457 r. W zasadzie nie odnotowujemy w tym czasie jakiegoś specjalnie dłu-

¹⁵ R. Biskup, *Interpretacja źródeł w badaniach prozopograficznych krzyżackich kapituł katedralnych w Prusach (XIII–XVI w.)*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej: KMW) 2009, nr 3, s. 380–381. Zob. też podrozdział poświęcony pochodzeniu geograficznemu kanoników sambijskich, R. Biskup, *Das Domkapitel*, s. 283–290.

¹⁶ Autor artykułu zdaje sobie sprawę z faktu, że w niektórych przypadkach nie ma stuprocentowej pewności, że dany duchowny pochodził z Torunia. W kilku przypadkach (choćbyby Nikolaus Sperwer, Wenzel Man) jedyną przesłanką wskazującą na ewentualne toruńskie pochodzenie było bowiem częste występowanie danego nazwiska na terenie miasta. Metoda ta, mimo że niekiedy zawodna, musi jednak pozostać jedną z tych, które pozwolą na znalezienie odpowiedzi na pytanie o pochodzenie geograficzne duchowieństwa krzyżackiego. Opierając się tylko na wspomnianej metodzie, możliwe stałoby się również wydłużenie listy duchownych pochodzących z Torunia. Piszący te słowa nie zdecydował się jednak na zaszeregowanie do tej grupy choćby dwóch innych zidentyfikowanych duchownych kapituły w Chełmży, funkcjonujących przy tamtejszej katedrze w XV w., a mianowicie Nikolausa Tiergerta i Johanna Strasberga, mimo iż te nazwiska również licznie odnotowywane były w Toruniu. Mimo że pochodzenia toruńskiego w sposób ostateczny nie jesteśmy w stanie wykluczyć, to jednak Nikolaus Tiergart najpewniej był związany z gdańską rodziną posługującą się tym nazwiskiem, z kolei Johann Strasberg albo pochodził, jak mogłoby wskazywać na to jego nazwisko, z Brodnicy, albo też z Królewca, gdzie nazwisko to również było rozpowszechnione, a dodatkowo niejaki *Johannes Straszburg de Kunynsberg* wpisał się w roku 1399/1400 na uniwersytet w Heidelbergu. Cień na ewentualne pochodzenie tego duchownego z diecezji sambijskiej rzuca jednak wzmianka proveniencji papieskiej, która na początku kariery kościelnej tego duchownego łączy go z diecezją chełmińska. Czy jest to już na tyle mocna przesłanka by łączyć Johnna Strasberga z Toruniem, trudno w chwili obecnej stwierdzić. Niemniej jednak jest to kusząca ewentualność i być może dalsze badania pozwolą uznać i tę osobą za pochodzącą z Torunia.

giego okresu, kiedy to w składzie kapituły nie byłby obecny żaden torunianin. Z kolei w połowie XIV wieku i pierwszych dwóch dekadach kolejnego stulecia jednocześnie w kapitule funkcjonowało kilku torunian.

Mimo iż przy dość szczątkowym materiale źródłowym równie trudno określić pochodzenie społeczne duchownych kapituły chełmińskiej, to cała 12 pochodząca z Torunia wywodziła się najpewniej z mieszczaństwa. Mało tego, spośród tej grupy jesteśmy w stanie wyróżnić także osoby wywodzące się z patrycjatu miejskiego. Do tej grupy zaliczamy tych duchownych, których rodziny miały realny wpływ na zarząd miasta, a więc zasiadały w radzie bądź ławie miejskiej. Udało się ustalić 4 takie osoby: Heinricha Rubiz (zob. biogram 2)¹⁷, Hermanna von der Kemenate (4)¹⁸, Johanna Ritter (6)¹⁹ oraz Johanna Schulmeister (7)²⁰.

Wśród torunian obecnych w kapitule chełmińskiej znajdowały się również osoby wykształcone. Informacje na ten temat nie są niestety zbyt pełne. Dla magistra Hermanna von der Kemenate nie udało się jak dotychczas ustalić miejsca odbycia studiów ani ich rodzaju. Zachowane dokumenty nie wspomniały z kolei ani razu o stopniu akademickim Johanna Schulmeistera oraz Johanna Tannenberga, choć metryki uniwersyteckie odnotowały duchownych odpowiednio w Bolonii (prędzej miał też Schulmeister odwiedzić wszechnicę paryską) i Pradze (wydział prawa). Trudno orzec, na ile sytuacja ta związana może być z niekompletnością źródeł, a na ile z tym, że być może duchowni po prostu nie ukończyli tych uczelni, mimo rozpoczęcia kształcenia. W miarę pełne informacje posiadamy jedynie na temat studenta praskiego Nikolausa Gerkowa, który był bakałarzem teologii i magistrzem sztuk.

¹⁷ Do 1522 r. we władzach Starego Miasta Torunia zasiadało 12 przedstawicieli rodziny Rubith, zob. R. Czaja, *Urządnicy miejscy Torunia do roku 1454*, Toruń 1999, indeksy; K. Mikulski, *Urządnicy miejscy Torunia 1454–1650*, Toruń 2001, indeksy.

¹⁸ Jego ojciec Dithmar był rajcą Starego Miasta Torunia poświadczonym w 1312 i 1320 r., zob. R. Czaja, *Urządnicy*, s. 40–41. Inny przedstawiciel tej rodziny, Heinrich, był ławnikiem Starego Miasta Torunia w latach 1384–1388 oraz rajcą w latach 1389–1390, zob. ibidem, s. 78–79, 136.

¹⁹ Do połowy XIV w. we władzach Starego Miasta Torunia odnotowanych zostało czterech przedstawicieli rodziny Ritter. To dwaj rajcy o imieniu Tideman, a także Johann oraz Gisler, zob. R. Czaja, *Urządnicy*, s. 40–42, 45–47, 49–52, 133.

²⁰ Trzej przedstawiciele rodziny Schulmeister: Johann, Peter i Samuel w latach 1362–1421, zasiadali w różnych rolach we władzach Nowego Miasta Torunia, zob. R. Czaja, *Urządnicy*, s. 155–165, 190.

Tabela 1. Wykształcenie torunian poświadczonych w kapitule chełmińskiej

Lp.	Kanonik	Stopień akademicki	Miejsce odbywania studiów
1	Hermann von der Kemenate	magister	–
2	Johann Schulmeister	–	Paryż, Bolonia
3	Johann Tannenberg	–	Praga
4	Nikolaus Gerkow von Thorn	bakałarz teologii, magister sztuk	Praga

Duchowni pochodzący z Torunia nie byli bynajmniej tylko szeregowymi członkami kapituły. Lektura ich karier pozwala łatwo wychwycić, że obejmowali oni w Chełmży najważniejsze funkcje. Prałatury objęło w analizowanym okresie aż 8 spośród nich. Trzech duchownych osiągnęło prepozyturę, a troje dziekanów i kustodów. Odnotowano po dwóch kantorów i scholastyków. Niektórzy spośród duchownych obejmowali w okresie swojej działalności przy kapitule kilka różnych prałatur. Dobrym przykładem wydaje się tu Johann Rabian von Thorn, który w trakcie swojej kapitulnej kariery był zarówno dziekanem, kantorem, jak i scholastykiem. Szczegółowe informacje zawierają poniższe wykazy.

Tabela 2. Godności prałackie obejmowane przez torunian w Chełmży

2.1. Prepozyci

Lp.	Duchowny	Czas posiadania prałatury	Nr biogramu
1	Friedrich von Goldberg	28 II 1330–27 IX 1330	1
2	Hermann von der Kemenate	IX 1341	4
3	Johann Ritter	20 VII 1343; 24 VI 1345 (?)–11 VI 1346 (?); 11 VI 1346–16 I 1363 (?)	6

2.2. Dziekani

1	Heinrich von Thorn	1 IX 1291	3
2	Nikolaus von Thorn	15 VI 1352	11
3	Johann Rabian von Thorn	30 IX 1411	5

2.3. Kustosze

1	Nikolaus von Thorn	11 VI 1346–22 II 1347; 19 IX 1359	11
2	Nikolaus Gerkow von Thorn	26 II 1414	9
3	Wenzel Man	12 IV 1457	12

2.4. Kantorzy

1	Johann Rabian von Thorn	28 I 1396–14–20 IV 1403; 26 II 1414	5
2	Nikolaus Gerkow von Thorn	31 I 1413	9

2.5. Scholastycy

1	Hermann von der Kemenate	22 II 1347	4
2	Johann Rabian von Thorn	31 I 1413	5

Nie najlepsza jakość bazy źródłowej nie pozwala w wielu przypadkach na ustalenie istotnych danych biograficznych. Wielu duchownych znanych jest tylko z pojedynczych wzmianek, które w zasadzie nic nie mówią na temat ich karier przed wstąpieniem w szeregi kapituły. Problem ten dotyczy również analizowanych tu duchownych krzyżackich. Tylko w kilku przypadkach udało się ustalić funkcje pełnione przed przyjęciem do kapituły chełmińskiej, a także dalsze etapy kariery już po odejściu z Chełmży. Nikolaus Sperwer, zanim został odnotowany przez źródła kapitulne, przebywał w otoczeniu Luthera von Braunschweig, ówczesnego komtura dzierzgońskiego; Hermann von der Kemenate jeszcze zanim został duchownym ka-

pitule chełmżyńskiej był np. pisarzem dwóch kolejnych wielkich mistrzów krzyżackich, Luthera von Braunschweig i Dietricha von Altenburg, a także notariuszem publicznym. Notariuszem i klerykiem diecezji chełmińskiej był również Nikolaus von Thorn. W przypadku tego duchownego jesteśmy w stanie z dużym prawdopodobieństwem ustalić także dalszy etap jego kariery już po odejściu z Chełmży, gdyż jest najpewniej tożsamy z członkiem kapituły pomezkańskiej poświadczonym w latach 1361–1362²¹. Klerykiem diecezji chełmińskiej był przed objęciem kanonii Nikolaus Gerkow. O Johannie Tannenbergu wiemy z kolei, że był długoletnim prepozytem toruńskich cysterek-benedyktynek oraz proboszczem kościoła św. Jakuba w Nowym Mieście Toruniu, a Wenzel Man, będąc już kanonikiem, był także w 1457 r. kapelanem wielkiego mistrza krzyżackiego. Wszystkie szczegółowe informacje zawierają poniższe biogramy poprzedzone chronologicznym wykazem torunian posiadających kanonie chełmżyńskie do 1466 r.

Tabela 3. Torunianie w kapitule chełmżyńskiej w okresie krzyżackim (układ chronologiczny)

Czas posiadania kanonii	Kanonik	Nr biogramu
VI 1275–1 IX 1291	Heinrich von Thorn	3
21 VII 1310–27 IX 1330	Friedrich von Goldberg	1
19 II 1320–30 V 1327	Heinrich Rubiz	2
31 III 1339–16 I 1363 (?)	Johann Ritter	6
29 IX 1340	Nikolaus Sperwer	10
IX 1341–9 VI 1367	Hermann von der Kemenate	4
11 VI 1346–19 IX 1359	Nikolaus von Thorn	11
1374–19 VI 1378	Johann Schulmeister	7
28 I 1396–26 II 1414	Johann Rabian von Thorn	5
13 II 1401 (?)–26 II 1414	Nikolaus Gerkow von Thorn	9
30 IX 1411–18 XI 1431 (?)	Johann Tannenberg	8
ok. 1446 – 23 IX 1457	Wenzel Man	12

²¹ M. Glauert, *Das Domkapitel*, s. 523.

Biogramy torunian obecnych w kapitule chełmżyńskiej w okresie krzyżackim

1. Friedrich von Goldberg (*Fridericus de Aureomonte, Fredericus de Aureomonte*)²²

Duchowny ów pochodził już najpewniej z Torunia i być może był potomkiem osadników za Śląska, przybyłych na teren państwa zakonu krzyżackiego w Prusach. Piotr Oliński uważa, że rodzina ta pochodziła przypuszczalnie ze Złotoryi na Śląsku²³.

Goltbergowie byli jedną z najstarszych familii toruńskich. Heinrich, pierwszy odnotowany jej członek pojawił się w źródłach już w 1257 r.²⁴ Z kolei w 1261 r. we władzach miejskich Starego Miasta Torunia zasiadał rajca Heinzo vom Goltberg²⁵. Byli oni z pewnością spokrewnieni z naszym duchownym. Do tej samej rodziny należeli zapewne sędzia w Starym Mieście Toruniu w 1289 r. Henricus de Aureo Monte²⁶, burmistrz staromiejski z lat 1303–1308 Nicolaus vom Goltberg²⁷ oraz ławnik Starego Miasta z lat 1374–1378 Johann Goltberg²⁸.

Friedrich po raz pierwszy pojawił się w źródłach 21 VII 1310 r., gdy świadkował na dokumencie kapitulnym²⁹. Pięć lat później odnotowany został w Chełmży, gdzie był wówczas plebanem kościoła parafialnego³⁰. Po kolejnych kilku latach, w 1324 r., pisząc się *de Aureomonte*, był tylko zwykłym kanonikiem³¹, ale już w 1330 r. kolegium kanoników powierzyło mu

²² A. Mańkowski podaje, że w 1. poł. XIV w. mamy w kapitule do czynienia z dwoma kanonikami o imieniu Friedrich. Pierwszy (*Pralaci*, t. 33, s. 41) miał być kanonikiem w 1310 r. i plebanem chełmżyńskim w 1315 r., drugi (*Pralaci*, t. 33, s. 47) Fryderyk z Goldberga miał być obecny wśród kanoników w latach 1324–1330. Piszący te słowa uznał, że wszystkie wzmianki źródłowe dotyczą jednego duchownego; zob. też R. Krajniak, *Prepozyci*, s. 15–16.

²³ P. Oliński, *Goltberg Nicolaus*, [w:] *Toruński słownik biograficzny* (dalej: TSB), red. K. Miłkowski, t. 3, Toruń 2002, s. 77.

²⁴ Ibidem.

²⁵ R. Czaja, *Urzednicy*, s. 37.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem, s. 38–39. Zob. jego biogram: P. Oliński, *Goltberg Nicolaus*, s. 76–77.

²⁸ R. Czaja, *Urzednicy*, s. 135.

²⁹ UBC, nr 164 (21 VII 1310).

³⁰ *Preussisches Urkundenbuch* (dalej: Pr. Urk.), Bd. 2, hrsg. von M. Hein, E. Maschke, Königsberg 1932–1939, nr 143 (1315).

³¹ UBC, nr 204 (16 IX 1324).

godność prepozyta, na której wspominają go trzy dokumenty wystawione w okresie od lutego do września t.r.³² Po tym czasie znika ze źródeł.

2. Heinrich Rubiz (*Henricus Rubiz, Heinrich Rubec, Henricus Rubicz*)³³

Heinrich pochodził ze znanej patrycjuszowskiej rodziny piszącej się najczęściej Rubit³⁴. Familia to przybyła do miasta zapewne już w XIII w., a pierwszym znanym przedstawicielem tej rodziny był Johann, rajca starotoruński z lat 1307–1308³⁵. Przypuszcza się, że mógł być on ojcem Heinricha³⁶.

Przez cały okres, w którym możemy śledzić kościelną karierę Heinricha Rubiz, spotykamy go na urzędzie oficjała chełmińskiego i jednocześnie kanonika przy katedrze św. Trójcy w Chełmży. Po raz pierwszy źródła odnotowały go zapewne już 19 II 1320 r., kiedy to niewymieniony z imienia oficjał (zapewne Heinrich) był jednocześnie poborcą świętopietrza dla diecezji chełmińskiej³⁷. Kolejny raz pojawił się w dokumencie datowanym na okres od 28 II do 9 III 1320 r.³⁸ 10 marca, nadal jako oficjał chełmiński, nazwany był również subkolektorem³⁹. W okresie po 10 III 1320 r. aż do 30 V 1327 r.

³² Ibidem, nr 226 (28 II 1330); nr 227 (28 II 1330); nr 231 (27 IX 1330).

³³ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 34, s. 355–356.

³⁴ Rodzina ta licznie odnotowywana jest w wielu toruńskich źródłach miejskich, zob. *Księga kamlarii miasta Torunia 1453–1495*, wyd. K. Kopiński, K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2007, indeksy; *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1456–1479)*, wyd. K. Kopiński, J. Tandecki, Toruń 2007, indeksy; *Księga małoletnich z lat 1376–1429*, wyd. K. Mikulski, J. Tandecki, Toruń 2002, indeksy; *Księga szosu i wykazy obciążeń mieszkańców Starego Miasta Torunia z lat 1394–1435*, wyd. K. Mikulski, J. Tandecki, A. Czacharowski, Toruń 2002, indeksy; *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, cz. 1 (1428–1443), cz. 2 (1444–1456), wyd. K. Ciesielska, J. Tandecki, Toruń 1992–1993, indeksy; *Tabliczki woskowe miasta Torunia ok. 1350–I poł. XVI w.*, wyd. K. Górski, W. Szczuczko, Warszawa–Poznań–Toruń 1980, indeksy; *Księga długów miasta Torunia z okresu wojny trzynastoletniej*, indeksy; *Księga Theudenkusa*, wyd. L. Koczy, Toruń 1937, indeksy; *Liber scabinorum Veteris Civitatis Thoruniensis 1363–1428*, wyd. K. Kaczmarczyk, Toruń 1936, indeksy.

³⁵ R. Czaja, *Urzednicy*, s. 39–40; Spora grupa innych członków tej rodziny w okresie średniowiecznym i wczesnonowożytnym zajmowała ważne miejsca we władzach miejskich. Ich prawie nieprzerwaną obecność jako ławników, rajców, sędziów, wójtów, kamlarzy czy też kompanów burmistrza Starego Miasta Torunia możemy obserwować aż do roku 1522, zob. R. Czaja, *Urzednicy*, indeksy; K. Mikulski, *Urzednicy*, indeksy.

³⁶ K. Mikulski, K. Kopiński, *Herbarz patrycjatu toruńskiego*, t. 1, Toruń 2008, s. 206.

³⁷ UBC, nr 184 (19 II 1320).

³⁸ Pr. Urk., Bd. 2, nr 271 (między 28 II a 9 III 1320).

³⁹ UBC, nr 185 (10 III 1320).

w roli oficjała i kanonika w Chełmży w różnych sprawach odnotowuje go jeszcze osiem dokumentów⁴⁰, z których część nie była znana A. Mańkowskiemu, autorowi poprzedniego biogramu tego duchownego.

3. Heinrich von Thorn (*dictus de Thorun, de Thorun*)⁴¹

Pisał się z Torunia i zapewne stamtąd pochodził. Na przestrzeni dziesięciu lat (1275–1285) odnotowywany bywał jako kanonik i w tym czasie świadcował głównie na dokumentach wystawianych przez biskupa Wenera w Chełmży⁴². Dość długa obecność w gronie kanoników, być może, zaowocowała powierzeniem Heinrichowi godności dziekana. Z prałaturą tą pojawił się w Papowie 4 XII 1287 r., w obecności wielkiego mistrza Burcharda von Schwanden akurat przebywającego w Prusach⁴³. Maciej Dorna uważa, że wówczas po raz ostatni Heinrich von Thorn pojawił się w składzie kapituły. Nie musi to być do końca słuszne podejście. Być może wspomniany tylko z imienia kanonik wymieniony 1 IX 1291 r. to ta sama osoba⁴⁴. Maciej Dorna uznał jednak go za innego kanonika⁴⁵, być może niepotrzebnie tworząc „kolejny byt”.

4. Hermann von der Kemenate (*de Camenata, de Caminata, de Camynata, de Kamenata, de Kaminata, de Kaminatha, de Kamminata, de Kamynata, de Kemeneta, von caminata, von Kamynath, von Kemenat, von der Kamynath, von der Kamynatha, von der Kemenaten, von der Kemnath, von der Kemmenot, de Thoron, de Thorun*)⁴⁶

⁴⁰ Ibidem, nr 191 (6 III 1321), nr 192 (24 V 1321), nr 193 (11 VI 1321); Pr. Urk., Bd. 2, nr 395 (9 I 1323); UBC, nr 204 (16 IX 1324); A. Mańkowski, *Dokument biskupa chełmińskiego Ottona z r. 1325*, „Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu” (dalej: ZTNT) 1923, t. 6, nr 2/3, s. 36–38 (7 VI 1325); UBC, nr 217 (13 IV 1326), nr 218 (30 V 1327).

⁴¹ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 389–390; oraz najnowszy biogram: M. Dorna, *Bracia zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1309. Studium prozopograficzne*, Poznań 2004, s. 348, nr 52.

⁴² UBC, nr 85 (VI 1275), nr 86 (10 IX 1275), nr 108 (13 IV 1285), nr 109 (15 IV 1285).

⁴³ Ibidem, nr 116 (4 XII 1287).

⁴⁴ Ibidem, nr 126 (1 IX 1291).

⁴⁵ Zob. M. Dorna, *Bracia*, s. 341; zob. też krytyczną recenzję tej pracy: R. Biskup, R. Krajniak, [rec.] M. Dorna, *Bracia zakonu krzyżackiego w Prusach w latach 1228–1309. Studium prozopograficzne*, Poznań 2004, ZH, 2008, t. 73, z. 2–3, s. 229–236.

⁴⁶ Zob. jego biogramy: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 60; R. Krajniak, *Kemenate Hermann von der*, [w:] TSB, red. K. Mikulski, t. 6, Toruń 2010, s. 69–70; idem, *Prepozyci*, s. 20–22.

Alfons Mańkowski znał tylko dwie wzmianki dotyczące tego kanonika, z września 1341 i z 22 II 1347 r. W obliczu znanych źródeł bardzo prawdopodobna wydaje się jednak identyfikacja duchownego kapitulnego z Hermannem von der Kemenate (Kaminata)⁴⁷.

Miał on pochodzić z rodziny von der Kemenate (Kaminata), do Torunia przybyłej z Westfalii, najpewniej z Dortmundu⁴⁸. Martin Armgart starał się wskazać na możliwość kojarzenia tego nazwiska także z podtoruńską wsią Kamionki, wsią koło Gdańska „Kemnade alias Osseck” oraz westfalską miejscowością Kemnade, będącą dzisiaj dzielnicą Bochum⁴⁹. Aktywność członków tej rodziny zauważalna jest jednak przede wszystkim w średniowiecznym Toruniu⁵⁰.

Ojcem duchownego był Dithmar, który wspomniany został w 1312 i 1320 r. jako rajca starotoruński⁵¹. Sam Hermann odnotowany został po raz pierwszy 27 X 1332 r. w Elblągu⁵², jako pisarz wielkiego mistrza krzyżackiego Luthera von Braunschweig. W tym charakterze obecny był jeszcze w ponad 20 dokumentach⁵³, ostatni raz pojawiając się u boku Luthera

⁴⁷ Zauważył to już R. Ruciński, *Studia uniwersyteckie mieszczan wielkich miast pruskich w średniowieczu*, „Klio”, 2008, t. 10, s. 35; zob. też idem, *Środowiska intelektualne wielkich miast pruskich w średniowieczu*, Toruń 2005, s. 28 (mps rozprawy doktorskiej w Archiwum UMK, sygn. WNH-14/33).

⁴⁸ K.-O. Ahnsehl, *Thorns Seehandel und Kaufmannschaft um 1370*, Marburg/Lahn 1961, s. 120; *Państwo zakonu krzyżackiego*, s. 443.

⁴⁹ M. Armgart, *Die Handfesten des preussischen Oberlandes bis 1410 und ihre Aussteller. Diplomatiscbe und prosopographische Untersuchungen zur Kanzleigeschichte des Deutschen Ordens in Preussen*, Köln 1995, s. 218.

⁵⁰ Odnotowują ją w tym okresie toruńskie źródła miejskie, zob. *Księga małoletnich*, indeksy; *Księga szosu*, indeksy; *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, cz. 1 (1428–1443), nr 443, 889; *Tabliczki woskowe*, indeksy; *Liber scabinorum*, indeksy.

⁵¹ R. Czaja, *Urządnicy*, s. 40–41, członkiem tej samej rodziny był również Heinrich von der Kemenate, ławnik Starego Miasta Torunia w latach 1384–1388, oraz rajca w latach 1389–1390, zob. R. Czaja, *Urządnicy*, s. 78–79, 136.

⁵² *Codex diplomaticus Warmiensis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands*, (dalej: CDW), Bd. 1, hrsg. von C. P. Woelky, J. M. Saage, Mainz 1860, nr 261.

⁵³ P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig, Bd. 4. Urkunden bis 1626*, Danzig 1918, nr 74; Pr. Urk., Bd. 2, nr 775–776; UBC, nr 237; Pr. Urk., Bd. 2, nr 792, 795–798, 800; *Urkundenbuch des Bistums Samland* (dalej: UBS), hrsg. von C. P. Woelky, H. Mendthal, Leipzig 1891–1905, nr 279B; Pr. Urk., Bd. 2, nr 805–806; UBS, nr 280; A. R. Gebser, *Geschichte der Domkirche mit einem Einleitung über der Eroberung der Landschaft Samland durch den Deutschen Orden und die Bildung des Samlandischen Bistums*, Königsberg 1833, s. 88–91; Pr. Urk., Bd. 2, nr 819–821, 827, 829, 847, 850, 854–855, 865, 870, 877–878.

17 IV 1335 r.⁵⁴ Z okresu od lipca do września t.r. znanych jest również osiem wzmianek źródłowych, w których Hermann występował w charakterze kleryka diecezji chełmińskiej i notariusza publicznego⁵⁵. Owe instrumenty notarialne zostały sporządzone już za urzędowania nowego wielkiego mistrza Dietricha von Altenburg. Dodajmy jeszcze, że nie były to pierwsze dokumenty, w których duchowny występował jako notariusz publiczny.

Jak podaje M. Armgart, notariusz Hermann używał znaku składającego się z tarczy herbowej, nad którą znajdowały się trzy liście, na końcu których umieszczone literki układały się w wyraz „HER”⁵⁶. Jeszcze podczas urzędowania Dietricha von Altenburg, którego również był pisarzem⁵⁷, Hermann kończy pracę w kancelarii wielkich mistrzów, ostatni raz pojawiając się tam w sierpniu 1340 r.⁵⁸

Bardzo możliwe, że kariera Hermanan była jednak kontynuowana. Być może służba u boku dwóch najwyższych dostojników krzyżackich otworzyła mu drogę do prepozytury chełmińskiej. Z tą godnością we wrześniu 1341 r. spotykamy bowiem pewnego Hermanna⁵⁹. Ten sam duchowny pod koniec lutego 1347 r. odnotowany został jako kapitulny scholastyk⁶⁰. Mimo kilkuletniego milczenia źródeł na temat jego kapitulnej kariery nie można wykluczyć, że wspomniany 15 II 1348 r. pleban w Lubawie o tym imieniu to właśnie Hermann von der Kemenate⁶¹. 29 III 1360 r., najpewniej już zaawansowany wiekowo kanonik Hermann von Thorn otrzymał od papieża

⁵⁴ Pr. Urk., Bd. 2, nr 879.

⁵⁵ Ibidem, Bd. 3, hrsg. von M. Hein, H. Koeppen, Königsberg–Marburg 1944–1961, nr 11–16, 24; *Pommersches Urkundenbuch*, Bd 8, bearb. von E. Assmann, Köln 1961, nr 5302. W tym charakterze również: Pr. Urk., Bd. 2, nr 777, 818; UBC, Bd. 1, nr 244; Pr. Urk., Bd. 3, nr 97, 233, 319.

⁵⁶ M. Armgart, *Die Handfesten*, s. 216.

⁵⁷ W tej roli: Pr. Urk., Bd. 3, nr 44–45, 51, 62, 82–83, 91, 95, 127–128, 132, 134, 151, 160; *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Warszawa–Poznań–Toruń 1985, nr 16; Pr. Urk., Bd. 3, nr 170–171, *Handfesten der Komturei Schlochau. Nebst einigen verwandten Urkunden für den druck bearbeitet von P. Panske* (dalej: *Handfesten*), Danzig 1921, nr 9–10; Pr. Urk., Bd. 3, nr 175–176, 185, 188, 240, 244, 250, 266, 283; CDW, Bd. 1, nr 300; *Księga komturstwa gdańskiego*, nr 19; *Handfesten*, nr 11–12; *Hansisches Urkundenbuch*, Bd. 2, bearb. K. Höhlbaum, Halle 1879, nr 570.

⁵⁸ *Handfesten*, nr 11–12; Pr. Urk., Bd. 3, nr 319.

⁵⁹ UBC, nr 270 (IX 1341) – na temat datacji tego dokumentu zob. przypis 81.

⁶⁰ Pr. Urk., Bd. 4, hrsg. von H. Koeppen, Marburg 1960–1964, nr 140 (22 II 1347).

⁶¹ UBC, nr 290 (15 II 1348).

Innocentego VI odpust zupełny *in articulo mortis*⁶². Co ważne, w tym samym roku podobne odpusty otrzymali również dwaj inni przedstawiciele rodziny Kemenate (Kaminata): Wessel i Tylo, być może blisko spokrewnieni z duchownym⁶³. Po raz ostatni Hermann odnotowany został 9 VI 1367 r. w dokumencie stwierdzającym zawarcie ugody między kapitułą chełmińską a wsią Kończewice⁶⁴.

Był on niewątpliwie osobą wykształconą, o czym świadczą wzmianki zarówno z 4 X 1334 r., jak i z 28 X t.r., w których nazywany był magistrem⁶⁵. To także jedna z bardziej aktywnych osób w państwie zakonu krzyżackiego w tym okresie. W różnych rolach wymienia go około 80 dokumentów.

5. Johann Rabian von Thorn (*Johannes Rabian, Johannes de Thorun, von Torun, von Thoren*)⁶⁶

Alfons Mańkowski uznał, że Johann Rabian w składzie kapituły pojawił się tylko raz 28 I 1396 r. jako kantor w dokumencie wystawionym przez kapitułę i radę miasta Chełmna⁶⁷. Obecność w średniowiecznym Toruniu nazwiska Rabian (być może duchowny był synem toruńskiego rzeźnika Franczko Rabiana⁶⁸) skłoniła piszącego te słowa do uznania powyższego kanonika za pochodzącego z tego miasta, i do zidentyfikowania go z kanonikiem Johannem von Thorn, którego Mańkowski uznał za zupełnie inną oso-

⁶² *Bullarium Poloniae* (dalej: Bull. Pol.), t. 2: (1342–1378), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Rzym 1985, nr 987 (29 III 1360) oraz Pr. Urk., Bd. 5, hrsg. von K. Conrad, Marburg 1969–1975, nr 862 (29 III 1360).

⁶³ Bull. Pol., t. 2, nr 976–977.

⁶⁴ Pr. Urk., Bd. 6, hrsg. von K. Conrad, Marburg 1986–2000, nr 570 (9 VI 1367); informacje na temat tej wsi podaje *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, oprac. K. Porębska, przy współpracy M. Grzegorza, red. M. Biskup, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 57–58.

⁶⁵ Pr. Urk., Bd. 2, nr 854–855; zob. R. Ruciński, *Studia*, s. 35.

⁶⁶ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 34, s. 342.

⁶⁷ UBC, nr 409 (28 I 1396).

⁶⁸ Wspomniany jest w wykazie czynszów rzeźników (mniej więcej lata 1396–1398), zob. *Tabliczki woskowe*, s. 18. Wydawcy przedstawili także ciekawy pogląd, że od tego nazwiska pochodzi nazwa ul. Rabiańskiej. Sugestii tych nie uwzględnił później K. Mikulski, *Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII wieku*, Toruń 1999, s. 341–342. Ponownie Franczko Rabian wymieniony jest w cechu rzeźników Starego Miasta Torunia w 1401 r., jako zobowiązany do świadczeń wojskowych, zob. *Księga szosu*, s. 153; ostatni raz jego obecność poświadczona jest w 1402 r., zob. *Liber scabinorum*, nr 568.

bę⁶⁹. Za poprawnością dokonanej w tym miejscu interpretacji zdaje się przemawiać fakt, że w 1403 r. Johann von Thorn był kantorem⁷⁰, a więc miał w posiadaniu ten sam urząd co kilka lat wcześniej Johann Rabian. Wzmacnia tę tezę dodatkowo fakt, że w latach 1396–1403 nie znamy żadnego innego duchownego wspomnianego na kantorii.

Po okresie sprawowania urzędu kantora kolejny raz Johanna spotykamy 2 IV 1410 r., kiedy jako zwykły kanonik był świadkiem na dokumencie kapitulnym⁷¹. W 1411 r. ponownie odnotowany został wśród prałatów. Tym razem piastował urząd dziekana⁷². W niedługim czasie powołany został na kolejną w swej karierze prałacką godność. 31 I 1413 r. odnotowany został jako scholastyk⁷³. Ostatni raz Johann Rabian wspomniany został w lutym 1414 r. na dyplomie kapitulnym zawierającym niektóre uchwały korporacji chełmińskiej. Był wówczas ponownie kantorem⁷⁴.

6. Johann Ritter (*Johannes dicto Ruber, Johannes militis, Johannes Militis, Johann Ritter, Hannus Ryytirs*)⁷⁵

Rodzina Ritter (Miles), z której pochodził duchowny, już na początku XIV w. wprowadziła swoich przedstawicieli do władz miejskich Starego Miasta Torunia. Niewykluczone, że wśród członków tej rodziny, Johannesie, ławniku z lat 1307–1308⁷⁶, bądź Tidemanie ławniku z 1307 r., rajcy z lat 1308–1327, oraz burmistrzu Starego Miasta Torunia z 1330 r.⁷⁷, można znaleźć ojca duchownego kapituły chełmińskiej. Bliskimi krewnymi jego byli zapewne również Tideman Ritter, rajca staromiejski z lat 1340–1346⁷⁸, oraz Gisler Ritter, rajca z lat 1350–1356⁷⁹.

⁶⁹ A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 390.

⁷⁰ UBC, nr 442 (14–20 IV 1403).

⁷¹ Ibidem, nr 465 (2 IV 1410).

⁷² Ibidem, nr 474 (30 IX 1411).

⁷³ Ibidem, nr 479 (31 I 1413).

⁷⁴ Ibidem, nr 482 (26 II 1414).

⁷⁵ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 350; zob też R. Krajniak, *Ritter Johann*, [w:] TSB, red. K. Mikulski, t. 6, Toruń 2010, s. 159–160; idem, *Prepozyci*, s. 23–25.

⁷⁶ R, Czaja, *Urządnicy*, s. 133.

⁷⁷ Ibidem, s. 40–43, 133.

⁷⁸ Ibidem, s. 45–47.

⁷⁹ Ibidem, s. 49–52.

Johanna jako kanonika chełmżyńskiego spotykamy po raz pierwszy w Toruniu, 31 III 1339 r.⁸⁰ Gdy we wrześniu około 1341⁸¹ r. źródła odnotowały go kolejny raz, był już oficjałem chełmińskim (i nadal kanonikiem) zwracającym się do rady miasta Chełmna w sprawie kościoła w Szynychu⁸². Johann uznał, że wybudowanie tamże świątyni, mimo obiekcji plebana z Sarnowa, będzie możliwe wraz z nadejściem zezwolenia od biskupa chełmińskiego. 20 VII 1343 r. w Toruniu w obecności między innymi zwierzchnika diecezji chełmińskiej Ottona i opata pelplińskich cystersów Eberharda⁸³ spotykamy prepozyta chełmżyńskiego Johanna, którym najpewniej był Johann Ritter⁸⁴. Jednak zmiana na najwyższym kapitulnym urzędzie w Chełmży i pojawienie się już w listopadzie t.r. na prepozyturze Heinricha von Thymau⁸⁵ powodują spore problemy identyfikacyjne. Nie łatwo bowiem orzec, który z duchownych był zwierzchnikiem kapituły później, np. 24 VI 1345 r.⁸⁶, gdy wspomniany został niewymieniony z imienia prepozyt z Chełmży. Podobną sytuację spotykamy również w marcu następnego roku⁸⁷, chociaż wówczas niewymienionym z imienia prepozytem był już najpewniej Ritter, na urządzie tym z całą pewnością obecny już kilka miesięcy

⁸⁰ Pr. Urk., Bd. 3, nr 233 (31 III 1339).

⁸¹ Dokument ten w UBC (nr 270) został przez jego wydawcę Carla Petera Woelky'ego datowany na wrzesień około 1340 r. Ta datacja w dotychczasowych badaniach nie została poddana krytyce. Zarówno autorzy hasła Szynych w *Słowniku historyczno-geograficznym ziemi chełmińskiej w średniowieczu*, jak i Waldemar Rozyński (zob. *Powstanie i rozwój sieci parafialnej w diecezji chełmińskiej w czasach panowania zakonu krzyżackiego*, Toruń 2000, s. 171) oraz Tomasz Jasiński (zob. *Przedmieścia średniowiecznego Torunia i Chełmna*, Poznań 1982, s. 50.) w swoich pracach powtórzyli ją za wydawcą źródła. Datację tę w obliczu prowadzonych tu badań nad karierami kanoników chełmżyńskich można jednak uściślić. Do tego potrzebne jest przyjrzenie się karierom oficjałów chełmińskich. W analizowanym dokumencie oficjałem zwracającym się do rady miasta Chełmna był Johann Ritter. Nie mógł on jednak piastować funkcji oficjała w czasie zaproponowanym przez wydawcę źródła, Berthold bowiem, jego poprzednik na tym urzędzie, poświadczony był jeszcze 29 IX 1340 r. (Pr. Urk., Bd. 3, nr 324) oraz 21 VI 1341 r. (Pr. Urk., Bd. 3, nr 376). Na urządzie tym obecny był dodatkowo od roku 1334, co wyklucza możliwość datacji tego dokumentu przed 1340 r. Pierwszą możliwą i chyba najprawdździwszą w świetle dotychczasowej wiedzy datą wystawienia tego dokumentu może być wrzesień roku 1341.

⁸² Na temat tej wsi zobacz: *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chełmińskiej*, s. 129.

⁸³ Zob. jego biogram: K. Bruski, *Eberhard, Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego* (dalej: SBPN), red. S. Gierszewski, t. 1, Gdańsk 1992, s. 381–382.

⁸⁴ UBC, nr 276 (20 VII 1343).

⁸⁵ Pr. Urk., Bd. 3, nr 622 (30 XI 1343).

⁸⁶ Ibidem, nr 726a (24 VI 1345 – prepozyt niewymieniony z imienia).

⁸⁷ Bull. Pol., t. 2, nr 231 (18 III 1346 – prepozyt niewymieniony z imienia).

później, 11 VI 1346 r.⁸⁸ W tym samym, czerwcowym dokumencie Heinrich von Thymau wspomniany został już jako dziekan. Johanna Ritter w charakterze prepozyta wymienia jeszcze kilka dokumentów⁸⁹. W jednym z nich, datowanym na 12 IX 1351 r. wymieniony został wśród innych osób, które wyprosiły sobie u papieża Klemensa VI odpust zupełny *in articulo mortis*. Dowodnie prepozytem był jeszcze 21 XII 1361 r.⁹⁰, a niewykluczone, że również 16 I 1363 r.⁹¹, kiedy to w dokumencie proweniencji papieskiej spotykamy niewymienionego z imienia prepozyta.

7. Johann Schulmeister (*Johannes Schulmeyster*)⁹²

Duchowny pochodził najpewniej z Torunia, o czym przekonują zarówno wpisy do metryki uniwersytetu bolońskiego⁹³, jak również obecność nazwiska Schulmeister w Nowym Mieście Toruniu⁹⁴. Członkowie tej rodziny na przestrzeni lat 1362–1421 pełnili obowiązki zarówno rajców, ławników, jak i starszych ławników nowomiejskich⁹⁵. Nie można również wykluczyć, że Peter Schulmeister, rajca Nowego Miasta Torunia z lat 1362–1369,

⁸⁸ Pr. Urk., Bd. 4, nr 36 (11 VI 1346).

⁸⁹ Ibidem, nr 140 (22 II 1347), nr 242a (21 VIII 1347 – prepozyt niewymieniony z imienia); Bull. Pol., t. 2, nr 347 (8 II 1348 – prepozyt niewymieniony z imienia); Pr. Urk., Bd. 4, nr 294 (15 II 1348); Bull. Pol., t. 2, nr 350 (23 II 1348 – prepozyt niewymieniony z imienia); Pr. Urk., Bd. 4, nr 361 (21 X 1348), nr 459 (10 X 1349), nr 753 (12 IX 1351); UBC, nr 299 (15 VI 1352), nr 302 (19 IX 1359); *Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza, cz. 3, Dokumenty z lat 1356–1381* (dalej: NKDM, cz. 3), wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000, nr 40 (14 VII 1360 – prepozyt niewymieniony z imienia).

⁹⁰ UBC, nr 309 (21 XII 1361).

⁹¹ Bull. Pol., t. 2, nr 1138 (16 I 1363-prepozyt niewymieniony z imienia).

⁹² Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 369.

⁹³ *Prussia scholastica: Die Ost- und Westpreussen auf den mittelalterlichen Universitäten, gesammelt von M. Perlbach*, Braunsberg 1895, s. 2, 1367 r. (*dominus Johannes Scholasticus de Thorun Colmensis dyoc.*); 1374 r. (*Johannis Magistri de Thorun canonici ecclesie Cumensis...*).

⁹⁴ Zob. *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450)*, wyd. K. Ciesielska, Poznań–Warszawa 1973, indeksy.

⁹⁵ Peter Schulmeister był rajcą Nowego Miasta Torunia w latach 1362–1369, a w 1362 i 1369 r. sędzią NMT; zob. R. Czaja, *Urządnicy*, s. 155–156. Pod datą 13 maja wraz z żoną Katarzyną został odnotowany w nekrologu pelplińskim jako przyjaciel kościoła pelplińskiego, który na jego rzecz ofiarował 10 grzywien; zob. P. Oliński, *Cysterskie nekrologi*, s. 155; Samuel Schulmeister był rajcą w latach 1377–1398 i sędzią w roku 1377, 1380, 1385, 1398; zob. R. Czaja, *Urządnicy*, s. 158–165; idem, *Miasta pruskie a Zakon krzyżacki. Studia nad stosunkami między miastem a władzą terytorialną w późnym średniowieczu*, Toruń 1999, s. 150, 160–161; Johannes Schulmeister był z kolei ławnikiem w latach 1413–1414 i starszym ławnikiem w latach 1415–1421; zob. R. Czaja, *Urządnicy*, s. 190.

był ojcem naszego duchownego, choć brak na to jednoznacznych dowodów.

Johann Schulmeister był osobą wykształconą o czym świadczą studia w Bolonii, gdzie jego obecność poświadczona jest w roku 1367⁹⁶, jeszcze przed objęciem kanonii w Chełmży, oraz w roku 1374 i 1376, gdy wspomniany był już jako kanonik chełmżyński⁹⁷. Jak ustalił Robert Ruciński duchowny ten miał również przed 1367 r. odwiedzić uniwersytet w Paryżu⁹⁸. Kolejnym i zarazem ostatnim już źródłem wspominającym Johanna na kanonii chełmżyńskiej jest dokument datowany na 19 VI 1378 r., kiedy to Johann świadczył zawarciem przez kapitułę ugody z biskupem płockim Dobiesławem w sprawie granic dóbr biskupich w ziemi lubawskiej⁹⁹.

8. Johann Tannenberg (*Johannes Tannenberg*)¹⁰⁰

Pochodził z Torunia, o czym przekonują przede wszystkim dwa wpisy do metryki uniwersytetu praskiego odnotowujące go w 1402 i 1405 r. na tamtejszym wydziale prawa¹⁰¹. W kontekście pochodzenia duchownego warto zauważyć również, że nazwisko to w późnym średniowieczu obecne było zarówno wśród mieszczaństwa Torunia¹⁰², Gdańska¹⁰³, jak i Elblą-

⁹⁶ *Prussia scholastica*, s. 2

⁹⁷ Ibidem, s. 2; K. Górski, *Studenci z Prus w Bolonii w XIV i XV wieku*, KMW, 1989, nr 183–186, s. 6.

⁹⁸ R. Ruciński, *Środowiska intelektualne*, s. 187.

⁹⁹ NKDM, cz. 3, nr 207 (19 VI 1378).

¹⁰⁰ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 34, s. 388; R. Krajniak, *Tannenberg Johann*, [w:] TSB, t. 6, red. K. Mikulski, Toruń 2010, s. 176–177.

¹⁰¹ *Album seu matricula juridicae facultatis Universitatis Pragensis ab anno Christi 1372 usque ad annum 1418*, Pars I (dalej: *Album seu matricula*), Pragae 1834 (Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis, T. 2), s. 112, 114; *Prussia scholastica*, s. 22; 1402 r. (*dominus Johannes Tannenberg de Thoren*); 1405 r. (*Johannes Tanenberg de Thoron*).

¹⁰² Zob. członków tej rodziny w: *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1456–1479)*, indeksy; *Księga kamlarii*, indeksy; *Księga szosu*, s. 194, skąd dowiadujemy się, że niejaki Jacob Tannenberg mieszkał przy ulicy Różanej; *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, indeksy; *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia*, indeksy; *Liber scabinorum*, indeksy. Znanym mieszczańskim toruńskim był Bartosz Tannenberg; zob. P. Oliński, *Fundacje mieszczańskie w miastach pruskich w okresie średniowiecza i na progu czasów nowożytnych (Chełmno, Toruń, Elbląg, Gdańsk, Królewiec, Braniewo)*, Toruń 2008, s. 514.

¹⁰³ Zob. Hildebrand Tannenberg, rajca Głównego Miasta Gdańska najpewniej od 1362 do 1383 r.; zob. J. Zdrenka, *Urzednicy miejscy Gdańska w latach 1342–1792 i 1807–1814: biografy*, Gdańsk 2008, s. 344, nr 1163; zob. też *Hildebrand Tannenberg*, [w:] J. Zdrenka, *Urzednicy*, s. 344, nr 1164.

ga¹⁰⁴. Wiemy, że w trakcie swoich praskich studiów duchowny za pośrednictwem Mikołaja Ressela przekazał do księgozbioru toruńskiej rady miejskiej dwie książki. Były to: Biblia oraz *Scholastica Historia*¹⁰⁵.

Trudno stwierdzić, czy duchowny Johann Tannenberg najpierw został prepozytem toruńskich cysterek-benedyktynek, czy też wpierw objął kanonię chełmińską. Gdy jednak 1 VI 1411 r. odnotowany został w Toruniu, był prepozytem zakonnicy, poprzez którego opatka, przeorysza i podprzeorysza prosiły Radę Torunia o możliwość nabywania placów przy ulicy Rzeźniczej¹⁰⁶. Niedługo potem, 30 września t.r., bp chełmiński Arnold Stapel wraz z całą kapitułą zwolnili owego duchownego z jednego z podstawowych obowiązków kapitulnych, jakim była rezydencja przy kościele katedralnym, zezwalając równocześnie na dożywotnie zachowanie prepozytury toruńskich benedyktynek¹⁰⁷. Niestety znalezienie odpowiedzi na pytanie, kiedy objął prebendę w Chełmży, i czy również kanonikiem pozostał dożywotnio, oraz to, kiedy wszedł w posiadanie prepozytury w Toruniu przy obecnym stanie badań jest w zasadzie niemożliwe. Wiadomo natomiast, że od 30 IX 1411 r. Johann Tannenberg był nierezydującym kanonikiem, pełniącym także inną funkcję kościelną.

Jako prepozyta toruńskich cysterek-benedyktynek w 1414 r. wspomina go *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia*¹⁰⁸. Następne lata nie są najlepiej oświetlone źródłowo, choć wiemy, że w wyniku zburzenia budynków klasztornych w 1414 r. klasztor translokowano do szpitala św. Ducha. Stworzono wówczas również jedną prepozyturę. Prepozytem zobowiązanym od tego czasu do posług duszpasterskich w stosunku do mieszkańców szpitala i odprawiania mszy w kościele klasztorным św. Krzyża został właśnie Tannenberg. Dotychczasowemu proboszczowi szpitala jako rekompensatę przyznano dożywotnią rentę w wysokości 20 grzywien rocznie¹⁰⁹. Ponownie Tannenberg wspomniany został w roku 1415, kiedy to miał kupić od Mikołaja Knaust

¹⁰⁴ Ludwik Tannenberg był mieszczaninem elbląskim: zob. P. Oliński, *Fundacje*, s. 394, 461, 464, 466.

¹⁰⁵ Archiwum Państwowe w Toruniu, Kat. I, nr 1124; zob. też R. Ruciński, *Środowiska intelektualne*, s. 152.

¹⁰⁶ UBC, nr 472 (1 VI 1411); zob. także: J. Kurek, *Inwentarz zespołu akt cysterek-benedyktynek toruńskich z lat 1311–1833*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” 2006, t. 86, nr 43, s. 207.

¹⁰⁷ UBC nr 474 (30 IX 1411), zob. także: J. Kurek, *Inwentarz*, nr 45, s. 208

¹⁰⁸ *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia*, nr 546 (1414).

¹⁰⁹ T. Jasiński, *Przedmieścia*, s. 52–53; A. Radziwiński, *Kościół*, s. 110–111.

15 włók w Dolnym Brzeźnie¹¹⁰. W 1416 r. Johann dostał pozwolenie rady na przekierowanie do klasztoru wody z fosy przy Bramie Starotoruńskiej¹¹¹. Następnie duchowny odnotowany został w 1419 oraz w 1421 r.¹¹² W tym drugim przypadku dokonał zamiany z Glauką z Brzeźna, w wyniku której otrzymał majątność w Młyńcu w zamian za majątność w Dolnym Brzeźnie. W 1426 roku na prośbę Tannenberga rada miejska pozwoliła zamieszkać do końca swoich dni ubogiemu księdzu Bartłomiejowi¹¹³, w bliżej nieokreślonej wnęce w murze przy bramie klasztoru. Wnęka ta po śmierci duchownego miała zostać zamurowana¹¹⁴. Kolejnym dokumentem wspominającym o Johannie jest datowany na 9 V 1429 r. dyplom, z którego dowiadujemy się, że Tannenberg piastował także inny urząd kościelny, a mianowicie był proboszczem kościoła parafialnego w Nowym Mieście Toruniu¹¹⁵. Dokument, na który się powołujemy, dotyczy już jednak sytuacji, w której bp chełmiński Johann Marienau, właśnie po ustąpieniu Johanna Tannenberga z plebanii nowomiejskiej, mianuje na jego miejsce innego duchownego, Michaela. Johann nie znika wówczas ze źródeł i 18 XI 1431 r. nadal nazywany jest prepozytem cysterek-benedyktynek. Nie znamy daty śmierci Johanna Tannenberga, wiemy jednak, że jeszcze w 1430¹¹⁶ i 18 XI 1431 r.¹¹⁷ pozostawał proboszczem toruńskich zakonnic.

9. Nikolaus Gerkow von Thorn (*Nikolaus Gerkaw, Gerkow, Gircow, de Gerkaw, Kirkau*)¹¹⁸

Nikolaus pochodził z Torunia. Świadczy o tym dobitnie pierwsza wzmianka dotycząca tego duchownego, w której zapisany został jako *Nico-*

¹¹⁰ W. Szoldrski, *Kronika benedyktynek toruńskich*, Pelplin 1934, s. 11.

¹¹¹ *Thorner Denkwürdigkeiten von 1345–1547*, hrsg. von A. Voigt, „Mitteilungen des Copernicus-Vereins für Wissenschaft und Kunst zu Thorn” 1904, H. 13, s. 49.

¹¹² W. Szoldrski, *Kronika*, s. 12.

¹¹³ Duchowny ów to najpewniej wpisany w 1423 r. do metryki uniwersyteckiej jako pauper student wszechnicy wiedeńskiej; zob. R. Ruciński, *Środowiska intelektualne*, s. 56, 200.

¹¹⁴ *Thorner*, s. 56. Za zwrócenie uwagi na wzmianki w *Thorner Denkwürdigkeiten* serdecznie dziękuję mgr. Marcinowi Sumowskiemu.

¹¹⁵ UBC, nr 550 (9 V 1429), zob. także: J. Kurek, *Inwentarz*, nr 60, s. 212.

¹¹⁶ UBC, nr 555 (XI 1430), zob. także: J. Kurek, *Inwentarz*, nr 61, s. 212; W. Szoldrski, *Kronika*, s. 12.

¹¹⁷ UBC, nr 560 (18 XI 1431), zob. także: J. Kurek, *Inwentarz*, nr 62, s. 213; W. Szoldrski, *Kronika*, s. 13.

¹¹⁸ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 33, s. 44; R. Krajniak, *Gerkow Nikolaus*, [w:] TSB, t. 6, red. K. Mikulski, Toruń 2010, s. 43–44.

laus Gerkow de Thorun. Z tej to wzmianki dowiadujemy się, że już w 1389 r. był klerykiem diecezji chełmińskiej oraz że otrzymał prowizję na pewne beneficjum należące do kapituły włocławskiej¹¹⁹. Krewnymi jego byli zapewne Lukasz Gerkow odnotowany w 1389 r.¹²⁰ oraz Hildebrand Gerkow, rymarz zamieszkały przy ulicy Szerokiej¹²¹, poświadczony w latach 1394–1401. Być może któryś z nich był ojcem duchownego.

Nikolaus ukończył wszechnicę praską, uzyskując najpierw w 1389 bakalaureat sztuk, następnie magisterium sztuk wyzwolonych oraz bakalaureat teologii przed 1397 r.¹²² Na wielu dokumentach przed jego imieniem pojawia się tytuł magister. Jeszcze w Pradze w 1394 z rąk Nikolausa bakalaureat *artium* uzyskał inny torunianin Jakub Rymer¹²³. Heinrich Friedrich Jacobson, a za nim A. Mańkowski podają, że jako osoba dobrze wykształcona w 1400 r. Gerkow miał z chóru kościoła świętojańskiego w Toruniu dyskutować na temat dotyczący prawa małżeńskiego i dojść w związku z tą dyskusją do wniosku, że pierwszy ślub wystarcza do zawarcia rzeczywistego małżeństwa, a zatem drugi jest bezprawny i tym samym nieważny¹²⁴. Antoni Karbowski wiele lat temu wysnuł także przypuszczenie, że Mikołaj jako bakalaureat teologii był być może także nauczycielem kleryków przy szkole katedralnej¹²⁵. Zapewne solidne wykształcenie spowodowało, że kolejne lata aktywności tego duchownego na terenie diecezji chełmińskiej związane były z pełnieniem przez niego ważnej funkcji oficjała. Na tym urzędzie pojawił on się najpewniej już 13 II 1401 r., kiedy to spotykamy niewymienionego z imienia oficjała chełmińskiego¹²⁶. Z imienia i nazwiska wymieniony został

¹¹⁹ Bull. Pol., t. 3: (1378–1417), wyd. I. Sułkowska Kuraś, S. Kuraś, Rzym–Lublin 1988, nr 130 (15 XI 1389).

¹²⁰ *Księga szosu*, s. 20; *Liber scabinorum*, nr 273; zob. też *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, indeksy.

¹²¹ *Księga szosu*, s. 60, 95, 161.

¹²² *Liber decanorum facultatis philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585 Pars I* (dalej: *Liber decanorum*), Pragae 1830 (Monumenta historica Universitatis Carolo-Ferdinandae Pragensis, t. 1), s. 264, 280, 321; *Album seu matricula*, s. 105; R. Ruciński, *Studia*, s. 54.

¹²³ *Liber decanorum*, s. 317

¹²⁴ H. F. Jacobson, *Geschichte der Quellen des katholischen Kirchenrechts der Provinzen Preussen und Posen, mit Urkunden und Regesten*, Königsberg 1837, s. 13; A. Karbowski, *Szkoły diecezji chełmińskiej w wiekach średnich*, RTNT 1899, R. 6, s. 48–49; A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 33, s. 44.

¹²⁵ A. Karbowski, *Szkoły*, s. 73.

¹²⁶ Bull. Pol., t. 3, nr 732 (13 II 1401 – oficjał niewymieniony z imienia).

w kolejnej wzmiance źródłowej proveniencji papieskiej datowanej na 20 IV 1401 r.¹²⁷ Dostał wówczas od papieża Bonifacego IX polecenie rozpatrzenia sporu, jaki zaistniał między mieszkańcami Gębic (diecezja włocławska) Mikołajem Małostrzygiem a Sobkiem synem Sońka i Maciejem synem Syrspona. W tym samym roku jako oficjał odnotowany został jeszcze raz 24 VIII¹²⁸. W 1402 r. w związku z przejściem bpa Jana Kropidły na diecezję włocławską Nikolaus został wymieniony jako *Administrator Colmensis in spiritalibus generalis necnon commissorum iudex*¹²⁹. Mimo tej funkcji zarówno tu, jak i w szeregu kolejnych dokumentów był on jednocześnie oficjałem i kanonikiem chełmyńskim. Z całą pewnością oficjałem był przynajmniej do 15 VI 1405 r., a być może i do roku 1407¹³⁰. Mimo iż 10 VI 1407 r. Nikolaus nie został wymieniony na tym urzędzie, to, jak słusznie zauważył A. Mańkowski, z treści tego dokumentu wynika, że w sprawie sporu o dobra kolegiackiej kapituły dobromiejskiej rozstrzyganego przez bpa Arnolda Stapela Nikolaus występuje tam w charakterze oficjała. Najpewniej w tym okresie Nikolausowi powierzano także funkcję wikariusza generalnego diecezji. O tej funkcji wspominają bowiem niedatowane wzmianki opublikowane przez A. Kolberga¹³¹.

Mimo iż ostatnie udokumentowane lata aktywności Nikolausa na terenie diecezji chełmińskiej nie wiążą się już ze sprawowaniem funkcji oficjała, to niewątpliwie nadal pozostawał on ważną osobą w kapitule i w całej diecezji. Źródłowo poświadczony jest kolejno w 1408 r.¹³² oraz w 1409 r., gdy jako zwykłego kanonika odnotowała go księga podskarbiego malborskiego¹³³. Dwa kolejne dokumenty z 1411 r. wymieniają go nadal tylko jako

¹²⁷ Ibidem, nr 752 (20 IV 1401).

¹²⁸ UBC, nr 430 (24 VIII 1401).

¹²⁹ Ibidem, nr 440 (1402 r.)

¹³⁰ Bull. Pol., t. 3, nr 864 (3 I 1403 – oficjał niewymieniony z imienia); UBC, nr 442 (14–20 IV 1403), nr 445 (12 II 1404), nr 448 (23 VI 1404–10 V 1406), nr 451 (15 VI 1405); CDW, Bd. 3, hrsg. von C. P. Woelky, Braunsberg 1874, nr 431 (10 VI 1407).

¹³¹ A. Kolberg, *Ein preussisches Formelbuch des 15. Jahrhunderts*, „Zeitschrift für die Geschichte und Alterthumskunde Ermlands”, 1888, Bd. 9, s. 307, nr 13 (Kanonikus und Offizial, in spirital. General-Vikar von Culm), s. 309, nr 27 (General-Vikar der Diözese Culm), nr 29 (Der frühere Canonicus und General-Vikar von Culm).

¹³² *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum*, Pars 1, vol. 1, hrsg. von E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1948, nr 1024.

¹³³ *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, hrsg. von E. Joachim, Königsberg 1896, s. 518.

kanonika¹³⁴, przy czym ten datowany na 7 XII 1411 określa go także prokuratorem bpa Arnolda Stapela w jego sporze z bpem pomezzańskim Johannem Rymanem. Dwa ostatnie dyplomy odzwierciedlające jego aktywność na terenie diecezji chełmińskiej odnotowały go na prałackich urządach w chełmżyńskiej kapitule. W 1413 r. Nikolaus Gerkow był kantorem¹³⁵, a rok później kustoszem kapitulnym¹³⁶.

10. Nikolaus Sperwer (*Nikolaus Sperweri*)¹³⁷

Na jego toruńskie pochodzenie może wskazywać obecność tego nazwiska w tym ośrodku miejskim. Przykładem na to może być chociażby dokument z 15 XI 1303 r., który odnotował mieszczanina toruńskiego Johanna Sperwera¹³⁸. Również Teresa Borawska duchownego Wescelusa związanego z kapitułą warmińską, piszącego się Sperwer uznała za pochodzącego z Torunia¹³⁹.

Nikolaus Sperwer jako ksiądz krzyżacki odnotowany został już 21 XII 1320 r. w Dzierzgoniu, gdzie był świadkiem odnowienia dokumentu dla Zalewa przez Luthera von Braunschweig, ówczesnego komtura dzierzgońskiego¹⁴⁰. Po dwudziestu latach, 29 IX 1340 r. duchowny ten odnotowany został po raz pierwszy i ostatni w składzie kapituły chełmżyńskiej jako zwykły kanonik¹⁴¹.

11. Nikolaus (Nikolaus Vuln?) von Thorn (*Nicolaus de Thorn, de Thoron, Thorun, Nicolaus de Thorun quondam Ludeconis Vuln*)¹⁴²

Pochodził z Torunia i w nim przychodzi nam widzieć zapewne kleryka chełmińskiego obecnego 21 III 1333 r. w Malborku¹⁴³, notariusza i kleryka diecezji chełmińskiej, syna zmarłego niejakiego Ludeko Vulna, poświad-

¹³⁴ UBC, nr 474 (30 IX 1411), nr 477 (7 XII 1411).

¹³⁵ Ibidem, nr 479 (31 I 1413).

¹³⁶ Ibidem, nr 482 (26 II 1414).

¹³⁷ Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 377.

¹³⁸ Pr. Urk., Bd. 1, H. 2, bearb. von A. Seraphim, Königsberg 1909, nr 808 (15 XI 1303).

¹³⁹ *Słownik biograficzny kapituły warmińskiej*, Olsztyn 1996, s. 271–272.

¹⁴⁰ Pr. Urk., Bd. 2, nr 306 (21 XII 1320).

¹⁴¹ Ibidem, Bd. 3, nr 324 (29 IX 1340).

¹⁴² Zob. jego biogram. A. Mańkowski, *Prałaci*, t. 34, s. 390.

¹⁴³ Pr. Urk., Bd. 2, nr 777 (21 III 1333).

czonego w Toruniu 31 III 1339 r.¹⁴⁴ i pomocnika notariusza wspomnianego w lipcu 1343 r.¹⁴⁵

W gronie kanoników chełmińskich po raz pierwszy pojawił się 11 VI 1346 r. jako kustosz kapitulny¹⁴⁶. W tej samej roli odnotował go również dokument wystawiony w Chełmży, 22 II 1347 r.¹⁴⁷ A. Mańkowski, autor pierwszego biogramu tego duchownego, zauważył go jeszcze na tej godności 19 IX 1359 r.¹⁴⁸ Jest to zgodne z prawdą, aczkolwiek okres 12 lat rozgraniczający dwie ostatnie wzmianki odnotowujące tego duchownego na kustodii przyniósł najpewniej przynajmniej jedną rotację tego kanonika na godności kapitulnej. Wymieniony tylko z imienia dziekan chełmiński Nikolaus z roku 1352 to zapewne ta sama osoba¹⁴⁹, mimo że A. Mańkowski próbował łączyć tę wzmiankę z Nikolausem dziekanem w roku 1367¹⁵⁰, choć w zasadzie nie ulega wątpliwości, że w tym roku dziekanem był Nikolaus von Senczkow.

Kariera Nikolausa nie ulega najpewniej przerwaniu wraz ze zniknięciem z kapituły chełmińskiej. Jest bowiem wielce prawdopodobne, że jest on tożsamy z Nikolausem von Thorn poświadczonym w kapitule pomezkańskiej od 16 VIII 1361 do 13 X 1362 r.¹⁵¹

12. Wenzel Man (*Wenczeslaus Man*)¹⁵²

Pochodził najpewniej z Torunia. Nazwisko Man spotykamy w tym ośrodku miejskim od końca XIV do przynajmniej 1454/1455 r., kiedy księga kamlarii odnotowuje mieszczanina Nikolausa Mana¹⁵³, zapewne blisko spokrewnionego z obecnym w podobnym czasie w kapitule chełmińskiej duchownym.

Pierwszy raz w składzie kolegium kanonickiego w Chełmży spotykamy go ok. 1446 r., gdy jako kanonik był gwarantem na dokumencie komtu-

¹⁴⁴ Ibidem, Bd. 3, nr 233 (31 III 1339).

¹⁴⁵ Ibidem, nr 589 (23 VII 1343).

¹⁴⁶ Pr. Urk., Bd. 4, nr 36 (11 VI 1346).

¹⁴⁷ Ibidem, nr 140 (22 II 1347).

¹⁴⁸ UBC, nr 302 (19 IX 1359).

¹⁴⁹ Ibidem, nr 299 (15 VI 1352).

¹⁵⁰ A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 34, s. 305.

¹⁵¹ M. Glauert, *Das Domkapitel*, s. 523.

¹⁵² Zob. jego biogram: A. Mańkowski, *Pralaci*, t. 34, s. 299.

¹⁵³ Zob. *Księga kamlarii*, s. 8, 56, 68; niejaki Johannes Man, mydlarz, mieszkający przy ulicy Szewskiej pojawił się w źródłach na przełomie XIV i XV w., zob. *Księga szosu*, s. 35, 109; *Liber scabinorum*, nr 708, 1326.

ra toruńskiego Johanna von Beenhausen, który zatwierdzał granice między Morczynami i Kamionkami Wielkimi¹⁵⁴. Po kilku latach, w 1457 r., kiedy źródła odnotowały go ponownie, najpierw w kwietniu t.r. był kustoszem¹⁵⁵, a już we wrześniu tytułował się kantorem, kanonikiem chełmżyńskim oraz kapelanem wielkiego mistrza¹⁵⁶. W tym ostatnim dokumencie poznajemy jego nazwisko, gdyż został tam zapisany jako *Wenczeslaus Man*.

Die Thorner als Mitglieder des Domkapitels in Culmsee bis zum Jahre 1466 (Zusammenfassung)

Die aus Thorn stammende Geistliche besaßen die Stellen in allen preußischen Domkapiteln; vor allem in dem Domkapitel von Ermland, wo die Thorner am meisten überliefert sind, wie auch in dem Domkapiteln von Culm, Pomesanien und Samland.

Das Thema dieses Aufsatz ist die Gruppe von 12 Geistlichen aus Thorn, die in dem Domkapitel von Culmsee von 1275 bis 1457 tätig waren. Unter den identifizierten Kleriker kann man einige Personen feststellen, die aus dem Thorner Patriziat stammten, und auch einige, die das Studium auf die europäischen Universitäten absolvierten. Die grosse Bedeutung der Geistlichen aus Thorn in Domkapitel beweist die Tatsache, dass sie oft als Prälaten fungiert hatten. Die höhere Domkapiteldignitäten besaßen acht Domherren aus dieser Gruppe: drei Pröpste, drei Dekane und ein Kustos. Man kann auch unter diesen Kanoniker aus Thorn auch zwei Kantoren und zwei Scholaster feststellen. Außerdem hatten einige von ihnen gleichzeitig mehrere Ämter bekleiden, wie z.B. den Amt des Culmer Offizials. Einige von ihnen hatten noch vor dem Eintritt ins Domkapitel große Bedeutung in den Verwaltung des Deutschordensstaates erreicht. Sie waren nämlich so wohl in dem Milieu der Hochmeister tätig, als auch erfüllten die Aufgaben der Schreiber und Notare in den Kanzleien des Ordens. Sie galten in dieser Zeit als intellektuelle Elite.

¹⁵⁴ UBC, nr 581 (ok. 1446 r.).

¹⁵⁵ Ibidem, dodatek do numeru nr 625 (18 IV 1457). Dodatek jest datowany na dzień 12 kwietnia.

¹⁵⁶ Ibidem, nr 627 (23 IX 1457).

